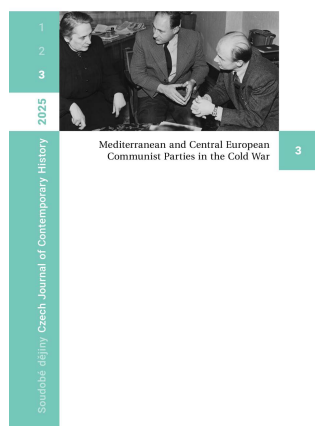

Citation style

Machálek, Vít: Rezension über: Václav Velčovský (ed.): Josef Kliment, U obětovaného prezidenta. Hořké paměti Háchova tajemníka, Praha: Academia, 2019, in: Soudobé dějiny, 2020, 3/4, S. 695-702, <https://recensio-stag.lorax.syslab.com/r/a94075f83d624a7d8314a519605928c7>

copyright

This article may be downloaded and/or used within the private copying exemption. Any further use without permission of the rights owner shall be subject to legal licences (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

Recenze

Memoáry nejednoznačného pamětníka i „dějiny Háchy v době“

Vít Machálek

Katedra religionistiky, Fakulta filozofická Univerzity Pardubice

KLIMENT, Josef: *U obětovaného prezidenta: Hořké paměti Háchova tajemníka*. Ed. Václav Velčovský. (Edice Paměť, sv. 109.) Praha, Academia 2019, 770 stran, ISBN 978-80-200-2982-9. Součástí publikace je edice „Žaloby na Josefa Klimenta“, obrazová příloha a jmenný rejstřík.

Záslouhou nakladatelství Academia a editora Václava Velčovského byla koncem roku 2019 (skoro půl století po svém napsání) širší veřejnosti zpřístupněna kniha právníka, historika a zasvěceného účastníka druhorepublikového a protektorátního dění Josefa Klimenta *U obětovaného prezidenta*.

Tato jedinečná práce staví před českou historiografií řadu otázek, které se týkají i samotného Klimenta (1901 Havlíčkův Brod – 1978 Praha). Tato osobnost byla zatím v české historiografii zanedbávána. Před Václavem Velčovským se jí ucelenějším způsobem věnoval vlastně jen Michal Musil, jehož studie vyšla před čtvrtstoletím

v *Soudobých dějinách*.¹ Dnes na stránky tohoto časopisu jistě patří recenze konečně uskutečněné edice Klimentova životního díla.

JUDr. Josef Kliment byl v letech 1925 až 1945 spolupracovníkem Emila Háchy (do listopadu 1938 u Nejvyššího správního soudu, jehož prvním prezidentem Hácha byl, a pak na Pražském hradě). Na tuto skutečnost naráží název jeho druhé práce *Dvacet let v úřednách Emila Háchy*, která je uložena v Archivu Národního muzea.² Jedině tam bylo donedávna možné studovat i třídlítný rukopis *U obětovaného prezidenta*,³ což pro badatele vzhledem k mimořádnému rozsahu a nepřehlednosti textu představovalo ne právě komfortní situaci.

O to větší ocenění si zaslouhuje nyní vydaná edice, a to bez ohledu na dílčí výhrady, které je k ní možné mít. Václav Velčovský konstatuje, že Klimentův rukopis „nebyl připraven pro vydání, neprošel koncepčními zásahy, úpravami struktury, ani jazykovou korekturou“ (s. 44), takže toto vše musel provést teprve on jako editor. Specifická obtížnost edice spočívala v nezbytnosti přistoupit k „ne nevýznamnému krácení“, nutnému vzhledem k „velkému rozsahu textu a duplicit i multiplicit popisovaných témat a motivů“ (s. 45). Obsahově nepodstatná krácení původního rukopisu v edici nejsou vyznačena, což je sice editorský postup výrazně nestandardní, ale v tomto případě pro zachování plynulosti textu vzhledem k obrovskému množství výpustků nutný.

Přístup zvolený editorem lze akceptovat i ve vztahu k podobně neobvyklé skutečnosti, že u hlavní části edice (rukopisu *U obětovaného prezidenta*) jsou použity jiné ediční zásady než u její druhé části v podobě žaloby na úředníky Kanceláře státního prezidenta Josefa Klimenta a Augustina Popelku z roku 1947.⁴ Charakter obou textů je samozřejmě rozdílný: v případě obžalovacího spisu se jedná o oficiální a formální text právního rázu, zatímco u *Obětovaného prezidenta* jde o edici neformálního a nefinalizovaného rukopisu (s. 49).

Složitou otázku však představuje žánrové zařazení Klimentova textu. Josef Kliment byl současně jak pamětník vzpomínající na své působení v prezidentské kanceláři, tak i „profesionální historik“, za kterého se sám právem označuje (s. 348). Jestliže jej Hácha pověřil úkolem, aby „shromáždil příslušné doklady“ a „v příhodné době“ (tj. po skončení okupace) vyličil jeho „záchrannou činnost“, mohlo k tomu dojít na základě obou těchto skutečností.⁵

Kliment v úvodních řádcích svého rukopisu předesílá, že mu v něm půjde o „dějiny Háchy v době“, a to především faktografické, nikoliv subjektivní (s. 53). Biografie Háchy v kontextu jeho doby samozřejmě představuje jiný žánr než autobiografické

1 MUSIL, Michal: Příběh Háchova politického sekretáře: Josef Kliment před Národním soudem roku 1947. In: *Soudobé dějiny*, roč. 2, č. 4 (1995), s. 530–544.

2 *Archiv Národního muzea*, Praha (dále ANM), fond (f.) Josef Kliment, karton (k.) 22, inventární číslo (inv. č.) 619.

3 *Tamtéž*, k. 23, inv. č. 622 a 625, k. 24, inv. č. 627.

4 Tato edice byla připravena na základě rukopisu uloženého *tamtéž*, k. 1, inv. č. 25.

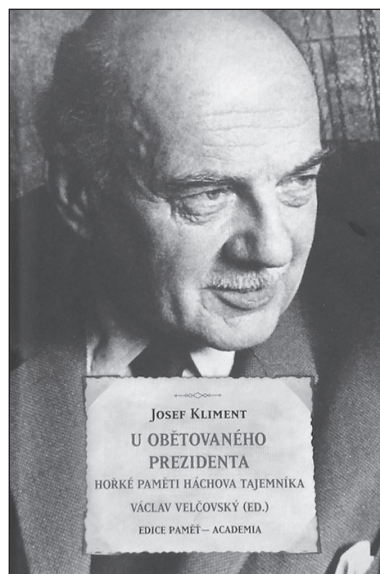
5 Tzv. Háchovu tajnou závět, obsahující tento Klimentovi zadaný úkol (v edici na nečíslované s. 5), je však vzhledem ke špatnému zdravotnímu a psychickému stavu Háchy v době jejího podepsání (20. září 1943) nutné považovat spíše za text Klimentův než Háchův.

vzpomínky Josefa Klimenta. V *Obětovaném prezidentovi* jde však o obojí současně.

Václav Velčovský, který rukopis *U obětovaného prezidenta* připravil k vydání s podtitulem hovořícím o „pamětech“ Háchova tajemníka, sice uvádí, že „Kliment koncipoval svůj rozsáhlý text jako právněhistorickou studii“, současně však dodává, že z dnešního pohledu Klimentova kniha náležitosti odborného textu nemá a že její hodnota spočívá především v osobních vzpomínkách (s. 43 n.). Ve spojení s tímto přístupem je pak pochopitelné, že úvodní studie k edici nese název „Jiné čtení protektorátu“ a je zaměřena především na problém kolaborace. „Dějiny Háchy“ však takto zúžit nelze, protože doba protektorátu představuje jen posledních šest let Háchovy životní dráhy, přičemž ani prezidentovu způsobu myšlení a jednání v tomto tragickém období není možné porozumět bez znalosti celého Háchova životopisu. Je tedy problematické, že Velčovského uvedení knihy nechává zcela stranou například její důležitý úvodní oddíl „Ze životní dráhy Emila Háchy“, v němž Josef Kliment podává „dějiny Háchy v době“ let 1872 až 1938.

V tomto oddíle není nepodstatná Klimentova poznámka, že fakta z osobního života Emila Háchy za protektorátu získával hlavně od jeho bratra Theodora a v době psaní rukopisu ověřoval u prezidentovy dcery Milady Rádlové, zatímco sám „do rodinného prostředí prezidenta Háchy přicházel velmi zřídka“, protože pěstování rodinných styků „v neustálé panice protektorátních dnů“ nebylo možné (s. 73). Ve skutečnosti prezident Hácha sice neudržoval rodinné kontakty s Klimentem, ale s jinými svými spolupracovníky ano. Jedním z nich byl Jiří Havelka, kterého si přivedl na Hrad ze svého předcházejícího působiště (zatímco Klimenta potom už do prezidentské kanceláře nepřivedl přímo Hácha, ale právě Havelka). Podle Havelky Hácha „doktora Klimenta neměl zásadně rád (datovalo se to z doby jeho působení u Nejvyššího správního soudu) a soukromě se s ním vůbec nestýkal“.⁶

Vzhledem k tomuto nepřítli blízkému vztahu mezi Klimentem a Háchou nelze přeceňovat míru Klimentovy informovanosti o prezidentově působení. Také závěry typu „Klimentovy názory nepochybně konvenovaly s míněním jeho tehdejšího nadřízeného Emila Háchy“⁷ mohou být zavádějící, a to i v případě, že z Klimentova textu vyplývají. Háchův obraz viděný například očima Aloise Eliáše by byl dozajista výrazně jiný než Klimentův.

6 HAVELKA, Jiří: *Dvojitý život: Vzpomínky protektorátního ministra*. Praha, Nakladatelství Lido-
vé noviny – Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v.v.i. 2015, s. 77.

7 MUSIL, M.: *Příběh Háchova politického sekretáře*, s. 533.

Z hlediska pramenného významu Klimentova textu by se dějiny Protektorátu Čechy a Morava daly rozdělit do tří období. První z nich trvalo do dubna 1941, kdy nacisté odstranili z prezidentské kanceláře i z vlády Jiřího Havelku, respektive do září 1941, kdy byl zatčen premiér Eliáš, ve kterém měl Hácha ještě větší oporu než v Havelkovi. Kliment byl v tomto období sotva něčím víc než jedním z referentů Kanceláře státního prezidenta. Může být pokládán za mimořádně dobře informovaného, avšak jen v záležitostech, které spadaly do jeho referátu.⁸

Do popředí dění na Hradě či v Lánech se dostal spíše až po odstranění Jiřího Havelky. Diplomata Hubert Masařík, který od dubna 1939 do svého zatčení začátkem října 1941 řídil koordinační odbor protektorátní vlády a s Eliášem a Havelkou tvořil „trojku“ odvážně a energicky hájící české zájmy proti okupantům, ve svých memoárech uvádí: „Po Havelkově odchodu už jsme neměli tu aktivní oporu v prezidentské kanceláři jako dříve. [Nový] přednosta Háchovy kanceláře dr. Augustin Popelka byl jen poslušný úředník; hlavní politický vliv na Hradě získal problematický prezidentův důvěrník, doc. dr. Josef Kliment, v mnohém Havelkův antipod.“⁹

Označení Josefa Klimenta za Háchova „důvěrníka“ je ovšem diskutabilní. Spíše by se dalo říci, že Hácha začal být poté, co ztratil Havelku a Eliáše a současně se dramaticky zhoršil jeho zdravotní stav, na Klimenta a Popelku do značné míry odkázán. Pro dobu od příchodu Reinharda Heydricha a zatčení Aloise Eliáše do března 1944 je nicméně Kliment velmi důležitým informátorem o událostech z Háchova okolí.

Ani v tomto druhém období sice nebyl zasvěcen do všeho, v jeho rukou však byly každopádně soustředěny „všechny intervence za Čechy policejné stíhané, ale též za vyvlastněné, za Židy, cikány aj.“ (s. 518). Text *U obětovaného prezidenta* představuje především ve vztahu k pozadí těchto intervencí (včetně důvodů jejich úspěšnosti, či neúspěšnosti) zdroj informací, jenž unikátně doplňuje prameny úřední provenience (které zase naopak potvrzují jeho hodnověrnost). Jako příklad lze uvést Klimentovo líčení okolností, za kterých došlo v srpnu 1943 k hromadnému přemístění českých nežidovských vězňů z Osvětimi do Buchenwaldu (s. 518–520).

Intervenovat za vězně se Kliment snažil i v posledním období svého protektorátního působení, v němž od března 1944 zastával funkci Háchova nástupce v čele Nejvyššího správního soudu. Tímto jmenováním byl ovšem odstraněn z prezidentské kanceláře, čímž ztratil i bezprostřední přístup k informacím o dění na Hradě či v Lánech. Výmluvným dokladem toho, že už byl pak odkázán spíše jen na své domněnky, může být jeho scestné spojování nasazení vládního vojska ke strážní službě v Itálii z května 1944 s Háchovou snahou dosáhnout nabídkou vládního vojska k této službě za frontou osvobození českých vězňů (s. 349). Ve skutečnosti byl odsun vládního vojska do Itálie jednostranně nařízen okupanty.¹⁰

8 Do Klimentova referátu patřily věci tisku, rozhlasu a filmu, záležitosti související s organizací českého veřejného života a (v tomto období jen částečně) intervenční agenda.

9 MASAŘÍK, Hubert: *V proměnách Evropy: Paměti československého diplomata*. Praha – Lito-myšl, Paseka 2002, s. 343.

10 Viz *Národní archiv* (Praha), f. Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu, k. 80, inv. č. 1013, sign. 110-10/17, sdělení Karla Hermanna Franka o vládním vojsku

Tím méně mohl být Kliment informován o Háchově tragickém poválečném osudu v době, kdy už byl i on sám ve vězení. Přesto tato poslední kapitola Háchova životopisu v *Obětovaném prezidentovi* nechybí, protože informace o Háchově zatčení, smrti ve vězeňské nemocnici a pohřbu s vyloučením veřejnosti Kliment uvádí „podle ústní vzpomínky paní Rádlové“ (s. 576).

Jeho knihu je opravdu třeba brát jako práci nikoliv jen pamětnickou, ale zčásti i odborně historickou. Kliment sice neměl při jejím psaní přístup k archivním pramenům (ty, které si za okupace sám shromáždil, mu byly po válce zabaveny), ale o to víc se snažil pracovat s orálními a publikovanými prameny a také s odbornou literaturou, a to i v těch částech svého rukopisu, kde je řeč o událostech, na kterých se osobně podílel.

Podle konstatování Václava Velčovského Klimentovo dílo mimo jiné ukazuje „stav výzkumu protektorátu v Československu na počátku sedmdesátých let, dostupnost jednotlivých děl, vztah mladých historiků a mizejících pamětníků, ale také oficiální cenzuru a autocenzuru autorů“ (s. 14). Totéž lze dobře demonstrovat i na příkladech dění předcházejícího vzniku protektorátu. Kliment se sám zúčastnil Háchovy berlínské cesty ze 14. a 15. března 1939 a měl k dispozici i informace získané přímo od prezidenta, bez ohledu na to však při svém důkladném líčení a rozebírání událostí s ní spojených (s. 193–244) pracuje s velkým množstvím pramenné a sekundární literatury (české i zahraniční).

I když Klimentovy závěry vzhledem k jeho osobní angažovanosti nemohou být nestranné, z heuristického hlediska i z hlediska formálních náležitostí typu poznámkového aparátu jeho text snese akademická měřítká. Text *U obětovaného prezidenta* ovšem i přesto, že v době svého napsání neměl šanci na vydání, zároveň sám ilustruje výše zmíněný problém autocenzurních zámlk (Kliment například velmi dobře znal publicistickou diskusi z konce šedesátých let, v níž byly události z 15. března 1939 přímo či nepřímo propojeny s aktuálním děním po 21. srpnu 1968, ale tento její aspekt záměrně nechal stranou).

Na líčení událostí spojených s nacistickou okupací lze ukázat i další charakteristické aspekty Klimentova způsobu psaní i myšlení. Kliment i Hácha byli právníci a znásilnění českých zemí nacistickým Německem vnímali spíš z pohledu právního než politického. Autor v *Obětovaném prezidentovi* klade velký důraz na to, že dokument, který Hácha v Berlíně pod hrozbou zničení Prahy podepsal, je bezobsažnou listinou „bez jediného náznaku nějaké právní dispozice“ (s. 223). Kliment současně označuje za velmi důležité, že prezident jeho právní bezvýznamnost dále posílil tím, že jej odmítl podepsat i jménem vlády (s. 222) a že možnosti dodatečného schválení státoprávních změn parlamentem posléze zabránil tím, že rozpustil „podle svého ústavního oprávnění obě sněmovny Národního shromáždění“ (s. 305).

Druhý, pro Klimenta neméně charakteristický rys představuje jeho odbočování od popisovaných událostí do zcela jiných dějinných období, jmenovitě do doby Svaté

na poradě s oberlandráty – inspektory z 9.5.1944 (dostupné také online z: www.badatelna.eu/fond/2199/reprodukce/?zaznamId=983696&reproId=938078).

říše římské, k jejímuž obnovení podle jeho kontroverzního protektorátního textu po 15. březnu 1939 došlo.¹¹ Jeho připomínání „členství království českého v tradičním seskupení křesťanských států Svaté říše římské, kde jsme se spolu s královstvím německým účastnili evropské spolupráce“ (s. 215), může působit rozpačitě dokonce i v rámci rukopisu *U obětovaného prezidenta*; tím méně mohlo dávat jednoznačně dobrý smysl v době okupace. V ní Kliment jistě sám chápal připomínání starého Království českého jako národně obranné a připomínání křesťanského univerzalisumu Svaté říše římské jako protinacistické, ale na tehdejší čtenáře mohly jeho texty působit spíš jako legitimizace podřízení českých zemí Německu. Docent českých právních dějin zřejmě nedocenil skutečnost, že laická veřejnost jeho narážkám nemůže rozumět, protože jí kontext doby Svaté říše římské nic neříká. Tím méně pak bylo možné čekat sebemenší pochopení od Národního soudu, kterým byl Kliment v roce 1947 odsouzen na doživotí (propuštěn byl až v roce 1960 na amnestii).

Klimentova protektorátní publicistická činnost se „až na výjimky omezuje na teorii o svaté říši římské a na obhajobu Háchy a jeho politiky“.¹² Národní soud ji však odsoudil bez ohledu na to, že to druhé patřilo ke Klimentovým úředním povinnostem a to první do jisté míry navazovalo na jeho publikační činnost za první republiky. V této návaznosti dokonce obžaloba spatřovala důkaz jeho odedávna ke zradě směřujících sklonů. Podle žaloby národního prokurátora Františka Tržického, v recenzované edici vhodně zařazené jako protějšek Klimentovy knihy, bylo pro Klimentův přístup k národním dějinám charakteristické, že se zabýval „převážně materií pojednávající právě o těch dobách českých dějin, které nejsou pro český národ dobou jeho rozvoje a výrazu jeho pokrokových sil“ (s. 649).

Klimentovo odsouzení tak lze z dnešního pohledu vnímat i jako trpký střet mezi velmi vzdělaným mužem, který však zůstal nepochopen, a až primitivně ideologickým přístupem k dějinám. To ovšem ještě neznamená, že by samotnému Klimentovi bylo ideologické ohýbání dějin cizí. Jedná se však o problém, který nelze omezit jen na jednotlivce ani jen na období protektorátu.

Kliment se již jako středoškolák v době kolem 28. října 1918 uměl přizpůsobit měnícím se požadavkům doby a pronést oddaný projev nejprve u busty císaře a pak o málo později u obrázku Tomáše Garrigua Masaryka (s. 82). Později se dobovým frázím nevyhnul nejen ve vztahu k nacistické okupaci, ale ani ve vztahu k okupaci sovětské, kdy podle jeho slov došlo k překonání výstřelků „návratem k internacionálním socialistickým povinnostem“ (s. 593).

Za protektorátu nebylo pronášení ideologických frází horší než jindy, ale spíš naopak omluvitelnější, protože šlo o dobu kritičtější než jiné a zároveň jen přechodnou, kterou národní celek musel nějak přežít. V tomto ohledu lze akceptovat Klimentovo konstatování, že jediným důvodem háchovské politiky bylo „smrtelné ohrožení bezbranného českého obyvatelstva“ a že „takovému neodčinitelnému nebezpečí bylo opravdu zabráněno, neboť koho by bývali osvobozovali spojenci, kdyby zde jako v Lidicích nenalezli ani hřbitovy?“ (s. 299).

11 KLIMENT, Josef: Obnovuje se Svatá říše římská. In: *Národní politika* (19.3.1939), s. 1.

12 MUSIL, M.: Příběh Háchova politického sekretáře, s. 534.

Roli morálního vzoru pochopitelně musejí plnit hrdinové odboje, nikoliv lidé typu Josefa Klimenta. Ten ovšem nebyl protikladem odbojáře, ale osobností, která se ve snaze prospět svému národu pohybovala na hraně mezi možností zatčení i poravy za okupace a stejnou možností po válce. „Byl rozpornou ‘pomezí postavou’, na níž lze dobře ukázat, jak tenká mohla být hranice mezi rezistencí a kolaborací“, jak konstatoval literární historik Martin C. Putna.¹³

Jeho kniha představuje významný pramen k novodobým českým dějinám nejen z hlediska vzpomínek poodhalujících protektorátní zákulisí, ale i z hlediska Klimentova autoportrétu člověka v jistém smyslu podobného mnoha jiným rozporným Čechům. Jelikož se zároveň pohybuje i na pomezí pramenné a odborné literatury, představuje unikátní dílo *sui generis*.

Specifičnost textu *U obětovaného prezidenta* je zřejmá i z jeho struktury. Václav Velčovský ji oproti autorskému dělení výrazně upravil ve snaze o větší přehlednost, čímž jí ovšem zároveň dal rozdělení odpovídající spíš jeho než Klimentovu chápání knihy. Počínaje rokem 1940 je text rozčleněn do kapitol chronologicky nadepsaných jednotlivými letopočty, zatímco u předcházející části byly zachovány původní Klimentovy názvy jednotlivých kapitol. Tímto způsobem je jeho těžiště spojeno především s válečnými lety, přičemž navíc vzniká mylný dojem, že původní Klimentův první díl končil závěrem roku 1939. Celkově je ve Velčovského edici kniha rozdělena do čtrnácti oddílů. V jejich názvech se jen ve dvou případech objevuje jméno „Hácha“ a méně pozornému čtenáři může uniknout i skutečnost, že Kliment svůj text koncipoval právě jako biografii Emila Háchy, sepsanou v roce 1972 při příležitosti stého výročí prezidentova narození.

Otázky tohoto druhu jsou však spíš věcí názoru než něčím, co by bylo třeba edici vytýkat. Drobné výtky jsou nicméně nutné ve vztahu ke jmennému rejstříku a biografickým údajům o osobách, které se vyskytují v textu v editorských poznámkách pod čarou. V těch měly podle poznámky editora zůstat nezmníněny jen „všeobecně známé osobnosti nebo lidé, které se nepodařilo s jistotou identifikovat“ (s. 45). Ve skutečnosti by se však dala uvést řada jmen, která nejsou ani všeobecně známá, ani neidentifikovatelná, přesto však u nich biografické údaje chybějí. Jedná se například o plejádu představitelů Národního souručenství v textu zmíněných na straně 334, jejichž jména se navíc neobjevují ani ve jmenném rejstříku. V něm chybějí i některé klíčové postavy dějin druhé republiky (František Chvalkovský) či protektorátu (Konstantin von Neurath, Karl Hermann Frank, Reinhard Heydrich).

Celkově lze edici označit za kvalitní a hodnou ocenění, byť samozřejmě ne bezchybnou. Jak výstižně konstatoval už autor jedné z prvních mediálních zpráv o jejím vydání: „Edice Václava Velčovského si jistě vyžádala dost práce, měla však být ještě pečlivější. Wilhelm Weizsäcker a Ernst von Weizsäcker jsou dva lidé, u toho druhého (státního tajemníka na říšském ministerstvu zahraničí) Kliment užívá

13 PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura v kontextech 1918–1945*. Praha, Torst 2010, s. 343.

jen příjmení, v rejstříku se z nich stala jedna osoba: profesor na právech pražské Německé univerzity. (...) To nic. Dobře, že tady ta kniha je.“¹⁴

Abstract

Josef Kliment (1901–1978) was a lawyer, legal historian and public servant; in the Protectorate of Bohemia and Moravia, he was the political and press secretary of President Emil Hácha (1872–1945) from the autumn of 1941 till the spring of 1944, and then became the Chairman of the Supreme Administrative Court. He was arrested after the war and sentenced to life by the National Court in 1947. He was amnestied and released from prison in 1960. The reviewer presents an edition of Kliment's extensive work titled With the sacrificed president, with subtitle Bitter memoirs of Hácha's secretary (Prague: Academia, 2019), which dates back to the 1970s and is a combination of memoirs, a historical treatise, and Hácha's fragmentary biography. He explains the historical context of Kliment's work for the Office of the State President, specified the nature of Kliment's relations with President Hácha, analyzes the source value of the work and credibility of Kliment's statements, taking into account the self-styling of Kliment as a contemporary witness and a historical player in one person, who captured events taking place in the troubled times of the German occupation and spent a long time in prison for his attitudes during the occupation. In the reviewer's opinion, Kliment's work and fate how thin the dividing line between the strategy of the nation's defence and collaboration could be. In spite of having some reservations concerning the publisher's approach to Kliment's work, the reviewer believes that the publication represents an extraordinarily praiseworthy deed.

Keywords / Klíčová slova:

Czechoslovakia; Protectorate of Bohemia and Moravia; Josef Kliment; Emil Hácha; Nazi occupation; collaboration
Československo; Protektorát Čechy a Morava; Josef Kliment; Emil Hácha; nacistická okupace; kolaborace

14 SLOMEK, Jaromír: Tajemníkem prezidenta Háchy: Paměti Josefa Klimenta se dočkaly knižní podoby. In: *Týdeník Echo*, roč. 7, č. 6 (6.2.2020), s. 48.